На трясовині стоїть ще отруйна мряка. Сиві, самітні сосни стирчать у просторі, як шибениці. Хвилями оглядаєшся, чи юрбою не надлітає гайвороння. Сонце встає неохоче, визолочує край неба струйкою ясності так нерадо, немов за ним сховалося око Господнє з кріпко прижмуреною повікою.

— Ви звідки, дядьку? — питаю візника.

— З Тернопільщини, з Чернігова! Три роки вже, як з дому!

Раз зачеплений не зараз покине розмову. У нього два сини в Італії, бугая москалі украли, на корови взяв квит, але грошей не дістав, жінку куля в ямі убила, а телятко скапарилося на Гмінді. Та, проте, він господарем був — і буде!

Поля каменисті, сірі й червоні, ніби розкрашена опока, к жать у сонці та ізнивають. Вдалі жнуть ячмена самі жінки, маленькі гей перепелиці.

— Ото раз! Косами косять хліби! О, які там стирти і іripіхаті, як то воно понівечене, скапарене, Боже наш! Виходять в поле на години, від другої до восьмої, щоби ні обіду, ні вечері женцям не дати! У нас, як коні вечером їй тануть оброку, на зорі їх позапрягається, господиня наварить яєць миску, дасть колачів, молока, то до полудня такий-о шмат поля обіжнемо! А от якийсь хлопище переорює стерню під озимину. Та що йому, дурному, така земля вродить? У нас, як на весну зроблять підкид, а по другій матці перегін, то земля гладка гей гатлас! Ходиться коло неї по-людськи, то й дає... Вйо, карий! — ляск батога, віз жене.

Минаємо якийсь мавзолей у полях, обпертий об старинний костел з круглистими, вищербленими бійницями, як твердиня. Вікна за гратами, чорні, приземні, наче в тюремнім льоху. Двері отверті; з павутин видно бароккових святців. Липи сиплять цвіт на стежки, зарослі травами...

А жара сильна, липнева. Їдемо все вгору, непомітно, білими дорогами в пилі, тіні ніде. Кожна мушка на молочіях і волошках нерухома, наче замкнена вкруг янтарною сльозою. Гарна широка дорога звужується несподівано, віз пропадає в сутолоці черемхи, минаємо цвинтар, щільно обставлений мармуром.

Ми у Вайтрі.

Коні іскристо тупотять по кам'яних плитах, перед нами брама-лук витязів, над нею лицарські знамена, що їх держать два архангели в одязі римських центуріонів. Впадаємо з грюкотом у заворотницю вузьких вулиць з причілками над воротьми домів, де хмарою гніздяться голуби. Тривко здвигнені мури, безліч веранд обсипаних тюльпанами і наперстником, сходи внизу полоще спінена хвиля ріки. Все те таке несподіване, по-новому особливе і таке безконечно чуже!

Позатим місто мовчить. На улицях появиться часом дитина і зараз зникне. В підскоках, із червоною волічкою на шиї, майне біленька коза, за нею вихилить з вікна голову кістлява старуха з запалими глибоко щоками, немов лісовичка з байки.

За старим кам'яним муром, де граються зелені ящірки, біжить дорога, вдолі високі смереки, що доторкають її верхів'ям. Звір темний там, пахучим зіллям розхолітаний, шумливою водою, відбиттям неба. Придорожні липи сиплять жовтавий дощ... Серце томиться від тяжкої насолоди. Се туга.

Але хтось унизу співає... Музичні склади проковтує іноді бурхливий клекіт ріки. Наслухую, у висках лопоче:

Десь тут була Подоляночка,

Десь тут була — молодесенька,

Тут вона стояла, до землі припала,

Личка не вмивала, бо води не мала...

І знов:

Десь тут була — Подоляночка...

Лишаю візника під деревами в передзаходовій тіні, біжу як вихор за голосом. А там площа, на корчах висять суконки, а діти, півсотки дітей в одних сорочечках завели танок, гагілок співають... Добрий день, любі, добрий день! Запити, відповіді, оклики, пестощі... От і Катруся, Івась Набрідний, Мариня Мишка, голенька Доця з гіпсовим панцирем на тілі й нерухомою ніжкою, яку опирає на залізнім трикутнім костилі. От Василько Парфенюк і Павлуньо Літос, Оленка без назвиська, Дем'ян Чорнодоля і Парасочка Гордійчук і багато-багато ще українських і сиріток, що їх мами по Вальтерсгофах мерли на холеру, а батьки від італійської чи мадярської кулі, коли не на галуззях яблуні перед вікнами власних хат.

— Воротарю, воротарю, відчини нам воротенька!

— Хто ж там воріт кличе?

— Ярії бджолоньки, дрібнії сльозоньки!

— Що нам за дар везете?

— Веземо вам дівоньку, у рутянім віноньку!

Заливаються співом, як жайворонки.

— Feuer! Nieder! Bajonett auf! Hurra-a-h!

Се старші хлоп'ята наступами йдуть на себе, крик дзвонить, луна плеще і собі.

Сестра Труда з Вестфалії, що пильнує дітвори, підносить в небо свої прозоро-голубі очі, наче видить там Вальгалю, і легенько блідне.

Але над струєю димує вже туман. Сестра Труда кличе дітей одягатися і згодом веде похід у легкім бігу попід нагріті дерева.

Тим часом і справді вечоріє.

По липових алеях являються бабусі, може, столітні, в шовкових старомодних нагортках з кружевами, пожовклими від довгого сну. Пальці бліді, як кість слонова, в прозорих піврукавичках і тяжких родових перстенях з хризолітом та кривавниками. Високі, мов різьблені у дереві, причіски на матових перуках. Легко вдумливі лиця молодих жінок, знаменито скроєна сукня, маркізетова блузка, як гірські сніги, срібний ридикюль, наголоси м'які і таємні, як во время оно, коли царили лицарські балади про мандрівки співаків любові. І много гарних незайманою вродою дівчат, що сходять отеє з кріпшаючим ароматом лип у чарівну долину, щоби незабаром пропасти непомітно у великанських хмурих подвір'ях, як явища з тих самих балад.

Якась біла, вітхнена рука торкає у віддалі клавіші піаніно. Як той місячний міст, що його шестикрильний ангел сумерків завішує між людиною і Богом, пливе понад долиною і звором знагла утихлим, "Місячна соната" Бетховена.

Де ж ти, краю мій рідний, поораний стрільнами, засіяний хрестами, червоний від пожеж і прокажений смертю?